

ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ В УКРАЇНІ

Всеукраїнський науковий семінар пам'яті
професора *Володимира КРУЛЯ*

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Географічний факультет

Кафедра фізичної географії, геоморфології та палеогеографії

**Всеукраїнський науковий семінар пам'яті
професора Володимира Круля
ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ
В УКРАЇНІ**

**Матеріали
Всеукраїнського наукового семінару
(21–22 вересня, 2023)**

Чернівці
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2023

УДК 913(477)(08)
І 906

Редактори:

Богдан РІДУШ
Сергій КИРИЛЮК

Історична географія в Україні : Матеріали Всеукраїнського наукового семінару пам'яті професора Володимира Круля (21–22 вересня, 2023) / За ред. Б. Рідуш, С. Кирилюк. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т., 2023. – 128 с.

Збірник матеріалів Всеукраїнського наукового семінару пам'яті професора Володимира Круля «Історична географія в Україні», присвячений внеску професора Володимира Круля у цю науку, актуальним питанням розвитку ретроспективної географії, поступу її теоретичних і методичних основ, географічно-ретроспективним особливостям території України, а також формуванню і вдосконаленню картографічних досліджень і географічної освіти загалом.

Для фахівців у галузі географічних і суміжних наук.

УДК 913(477)(08)

© Колектив авторів, 2023
© Комп'ютерна верстка, С. Кирилюк, 2023
© Дизайн обкладинки, С. Кирилюк, 2023

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ ІСТОРИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ

<i>Йосип Гілецький, Роман Сливка, Ірина Закутинська</i> ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ МЕЖ ЕТНОГЕОГРАФІЧНОГО ПОДІЛУ	9
<i>Григорій Денисик, Володимир Канський</i> МІСЦЕ І ЗНАЧИМІСТЬ ІСТОРИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ У СИСТЕМІ ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	13
<i>Мирослав Дністрянський</i> ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЕТНОДЕМОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ВПРОДОВЖ 1900-1991 РОКІВ	16
<i>Євген Іванов, Володимир Біланюк</i> ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНИЙ (ХРОНОЛОГІЧНИЙ) ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ СТАНУ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ГІРНИЧОПРОМИСЛОВИХ ТЕРИТОРІЙ	20
<i>Сергій Кирилюк</i> КСЕНОЛАНДШАФТИ	24
<i>Олександр Король, Оксана Смик</i> ЕСТЕТИКА ЛАНДШАФТУ	30
<i>Володимир Поручинський, Андрій Слащук, Ірина Поручинська</i> ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ІСТОРИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ	33
<i>Мирослав Проскурняк</i> ЛАНДШАФТНЕ РІЗНОМАНІТТЯ БУКОВИНСЬКО-БЕСАРАБСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ	35
<i>Валерій Руденко, Степан Руденко</i> ДИНАМІКА ВТРАТ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЛАНДШАФТІВ УКРАЇНИ ЗА ЧАСИ РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ (2014–2023 рр.)	37
<i>Петро Сухий, Назарій Колосівський</i> РОЗВИТОК УЯВЛЕНЬ ПРО ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ.	39
<i>Дарія Холявчук, Дарина Шкаєва</i> КЛІМАТ МИНУЛИХ СТОЛІТЬ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МЕТЕОРОЛОГІЧНИХ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НА ТЕРЕНАХ ГАЛИЧИНИ І БУКОВИНИ.	43

ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ І ГОЛОЦЕН

<i>Мирослав Волощук, Ярослава Атаманюк</i> ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ЯРУЖНОЇ ЕРОЗІЇ УКРАЇНИ	46
<i>Богдан Гавришок, Світлана Добровольська</i> РЕТРОСПЕКТИВНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА НА ТЕРИТОРІЇ БЕРЕЖАНСЬКОГО ОПІЛЛЯ	49
<i>Ірина Годзінська</i> АНТРОПОГЕННА ЗМІНА ПРИРОДНИХ ЛАНДШАФТІВ ЗА КАРТАМИ ВПРОДОВЖ XVIII–XXI СТ. (НА ПРИКЛАДІ БАГНЕНСЬКОЇ ДОЛИНИ)	53

**АНТРОПОГЕННА ЗМІНА ПРИРОДНИХ ЛАНДШАФТІВ
ЗА КАРТАМИ ВПРОДОВЖ ХVIII–ХХІ СТ.
(НА ПРИКЛАДІ БАГНЕНСЬКОЇ ДОЛИНИ)**

Ірина Годзінська

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна*

Будь-яке географічне вишукування розпочинається із вивчення фактичних даних, що збереглися у різних джерелах. Найзручніше, звичайно, користуватись картографічним зображенням земної поверхні, що відображає різноманіття природних об'єктів та явищ. Ще у ХVI столітті видатний фламандський учений Герард Меркатор запропонував використовувати картографічний метод досліджень, як один із основних в географії. Тому, карта є не тільки одним із головних та першочергових доповнень до тексту, але й рівноправним, самостійним та цінним засобом географічного дослідження (Салищев 1965; Спиридонов 1952).

Інтенсивне господарське освоєння ландшафтних комплексів впродовж історії розвитку суспільства призвело до їхньої майже повної зміни. Зокрема, такою є територія Багненської долини, що знаходиться в межах осушувальної меліоративної системи створеної людиною, та належить до антропогенних ландшафтів. За генезисом Багненська долина – це покинута долина Пра-Черемошу, що розміщується в межах інтенсивно освоєного Буковинського Передкарпаття, де зорганізувались різноманітні форми природокористування та охоплює частину Вижницького та Чернівецького адміністративних районів Чернівецької області. Специфічні природні умови території та господарське використання, які склались впродовж унікальної історії формування, призвели до зміни деяких властивостей природних компонентів.

Для детального вивчення, зокрема опису, порівняння та виявлення змін ландшафтних комплексів Багненської долини, співставлялись карти з 1773 року до сьогодення. Тобто ті, що були виготовлені ще за часів Австро-Угорської влади на Буковині, пізніше Румунії, Ра-

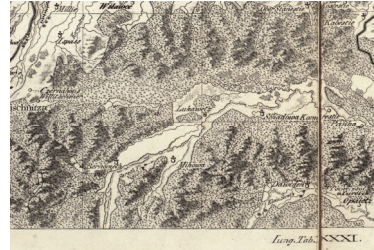

Матеріали Всеукраїнського наукового семінару
пам'яті професора Володимира Круля
ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ В УКРАЇНІ

дянського Союзу та сучасні. За допомогою картографічного матеріалу різних років видання вдалось відстежити гідрографічні зміни, зокрема спрямлення русел, осушення заболочених територій (створення щільної мережі меліоративних каналів), зміни рослинного покриву, поступове заселення.

а

б

Рис. Багненська долина:
на карті 1773– 775 рр. (а)
та на карті до 1887 р. (б) (Josep 2011)

За різними літературними джерелами вказано, що в минулому у Багненській долині росли розріджені ліси з осики, верби та вільхи. Трав'яний покрив складався з різнотрав'я, мохів та злаків. Детально описаний факт, що австрійці застали в межах русел річок Солонець та Міхидра предковічні соснові бори природного походження (Березовська 1952; Бори повертаються... 2006). Свідченням таких даних є карти долини (рис), на яких досліджувана територія майже повністю заліснена. Лише виділяється заболочена смуга вздовж центральної частини річища головної ріки Міхидри, а також суцільні болота на проміжку від впадіння лівої притоки Міходерки у Міхидру. Русло сильно звивисте від витоків і до гирла. Окрім м. Вижниця та смт Берегомет, що розташовані на крайньому заході та південному сході долини, позначено лише два невеликих населених пункти – с. Лукавці та с. Жадова.

В 1-й половині XIX століття в ряді європейських держав, зокрема як в Австрії так і в Румунії, було закінчено виготовлення військово-топографічних карт їхніх територій. Топографічні карти виготовлялись в одному кольорі, де рельєф зображували за допомогою штри-

хів. Прикладом таких карт того часу є карти долини 1910–1916 рр., на яких рельєф відображений за допомогою штриховки, доповненою відмітками абсолютних висот. Це дозволило виявити загальні риси орографічної будови, зокрема виположеність території. Також картографічне зображення відзначається значною кількістю населених пунктів (Лукавці, Липовани, Черешенька, Багна), що сполучаються дорогами, через річки та струмки прокладені мости. Відбулись кількісні та якісні зміни й у рослинному покриві території. На місці суцільних лісових масивів збереглись тільки так звані урочища типу: «Bahna», «Las gornu», «Wibczyzna», «Stawec» та на значних площах зображене рідколісся. Так, на карті 11.VII.1916 року за умовними позначками склад рідколісся змінюється із заходу на схід листяними породами на мішані. Вздовж русел Міходерки та Міхидри простягаються обривисті круті береги. В південній частині долини позначено декілька перших меліоративних каналів.

В II половині XIX століття карти починають використовуватись для різних потреб, зокрема інженерії (будівництві залізничних, автомобільних доріг), при геологічних зйомках, вивченні природних умов територій, тому для передачі геометричної точності зображення рельєфу штрихи заміняють на горизонталі. Прикладом є карта Багненської долини 1933 року (на той час після розпаду Австро-Угорської імперії в 1920–1940 рр. Чернівецька область входила до складу Румунії). Рельєф чітко відображається за допомогою підписаних горизонталей разом із позначками абсолютних висот. На цій карті, на відміну від попередніх років, детально нанесені дороги та сітка меліоративних каналів. На витоках Міхидри та на межиріччі Міхидри та Міходерки (урочище «Sisna») чіткі межі рідколісся, заболочених ділянок, лук та населених пунктів.

Наразі Багненська долина майже повністю позбавлена природної рослинності, і більша її частина розорується. Долина річки Міхидри відзначається вирівняною місцевістю серед горбисто-грядових підвищень та гір, прилеглих до неї в південній частині. На території Багненської долини сформувались різноманітні форми природокористування, зокрема сільськогосподарська, лісогосподарська, поселенська, водогосподарська та дорожньо-транспортна. Кожній з цих форм

Матеріали Всеукраїнського наукового семінару
пам'яті професора Володимира Круля
ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ В УКРАЇНІ

притаманна значна диференціація в різних частинах регіону (Круль, Годзінська 2020).

Отже, порівняння карт Багненської долини, складених впродовж від 1773 р. до сьогодення, дало змогу визначити ряд змін, що відбулися на даній території протягом вказаного часу. Варто зазначити, що якісні зміни відбулись не тільки в сфері розвитку картографії, але й природних умов досліджуваної території Багненської долини.

Література

1. Березовская, Р.А. (1952). Сенокосы и пастбища долины р. Миходры. *Ученые записки Черновицкого государственного университета. Серия биологические науки.* IX(3), 151-199.
2. Бори повертаються у Славець (2006). *Буковина*, 48.
3. Круль, В., Годзінська, І. (2020). Сучасний екологічний стан Багненської меліоративної системи. *Конструктивна географія і картографія: стан, проблеми, перспективи*, 80-84.
4. Салищев, К.А. (1965). *Картография*. Москва : Высшая школа.
5. Спиридонов, А.И. (1952). *Геоморфологическое картографирование*. Москва : Государственное издательство географической литературы.
6. Josep, I. (2011). *Plans des Bukowiner Pistricts*. Suceava : Editura Karl A. Romstorfer.

Наукове видання

**Всеукраїнський науковий семінар пам'яті
професора Володимира Круля
ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ
В УКРАЇНІ**

**Матеріали
Всеукраїнського наукового семінару
(21–22 вересня, 2023)**

Комп'ютерна верстка, дизайн обкладинки *С. Кирилюк*

